

ЗАТВЕРДЖЕНО

рішенням Національного агентства
із забезпечення якості вищої освіти
протокол від 29 серпня 2019 р. № 9

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для експертів Національного агентства
щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми

I. Загальна частина

Національне агентство у своїй діяльності спирається на принципи довіри і взаємної вимогливості, маючи на меті поширювати їх в українському академічному середовищі. Ці принципи мають закласти основу репутаційного капіталу українських закладів вищої освіти, поруч з новою культурою якості та добросовісності. У процесі акредитації Національне агентство виконує насамперед не караючу, а сервісну функцію, допомагаючи ЗВО в їхньому прагненні до досконалості (excellence). А для цього потрібно налагодити постійний діалог і плідну співпрацю.

Призначення Методичних рекомендацій

Ці Методичні рекомендації розроблені Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство) для допомоги у практичному застосуванні Критеріїв оцінювання якості освітньої програми, що є додатком до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 08.08.2019 р. за № 880/33851 (далі – Критерії).

Гнучкість Критеріїв: автономія ЗВО, урахування контексту та роль стейкхолдерів

Національне агентство під час розроблення Критеріїв виходило з того, що вони мають бути придатними до гнучкого застосування. Критерії виглядають радше як набір загальних тверджень про ОП і практику її реалізації, аніж формальних і чітко визначених правил щодо змісту освіти та освітнього процесу.

Цей підхід є не випадковим і продиктований трьома принципами.

1. Принцип поваги до автономії ЗВО

Процедура акредитації має шанувати і підтримувати автономію закладів вищої освіти, насамперед академічну. Національне агентство не вважає, що воно або його експерти можуть диктувати ЗВО, як ті мають організувати свої внутрішні академічні процеси, або ж який зміст повинні мати ОП, у

найдрібніших деталях. Більшість Критеріїв, особливо ті, що стосуються змісту програм або організації освітнього процесу, можуть бути дотримані у безліч різних способів.

Водночас, повага до автономії ЗВО вимагає від останніх відповідальності за власні рішення. Це означає, що рішення, прийняті у межах автономії, повинні мати раціональне пояснення з посиланням на позиції стейкхолдерів, контекст або інші чинники, що були враховані ЗВО під час їх прийняття, зокрема в межах власної внутрішньої системи забезпечення якості.

Іншими словами, ЗВО має пояснити, *чому* він робить так, а не інакше. Ці обґрунтування складають основу відомостей про самооцінювання ОП.

2. Принцип урахування контексту

Критерії розроблені так, аби дозволити їх застосування у різних контекстах. Ця властивість віддає належне тому, що сам концепт «якості освіти» є глибоко контекстуальним.

3. Принцип урахування позицій стейкхолдерів

Критерії можуть бути наповнені конкретним змістом лише у контексті позицій стейкхолдерів. Саме участь стейкхолдерів дозволяє ЗВО виявити контекст, в якому він функціонує, та визначити вимоги, дотримання яких для певної конкретної ОП становитиме «якість освіти».

Другий і третій принципи, як можна побачити, тісно пов'язані із першим. Насправді вони встановлюють певні обмеження щодо вимоги поваги до автономії ЗВО. Однак ці обмеження мають не посутній, а радше процедурний характер: вони не вимагають від ЗВО прийняти певне конкретне рішення, але визначають, як мають здійснюватися процедури, через які ці рішення розробляються і приймаються.

Певні винятки із цього підходу становлять критерії, пов'язані з виконанням стандартів вищої освіти.

Методологія оцінювання: голістичний підхід, розсудовість, орієнтованість на вдосконалення, консенсуальність та доказовість

Критерії сформульовані як твердження (опис ситуації), що втілюють певний ідеал, що виступає як *мірило якості*. Застосування Критеріїв передбачає встановлення того, до якої міри певна ОП і практика її реалізації відповідає цій ідеальній ситуації.

Положення про акредитацію (п. 7 розділу I) передбачає оцінювання ОП за шкалою із чотирьох можливих «рівнів відповідності»: А – В – Е – F, до кожного з яких у Положенні поданий абстрактний опис (дескриптор). Дескриптор до кожного з рівнів передбачає загальне твердження про відповідність певному Критерієві (I), а також твердження про недоліки у контексті цього Критерію (II), як це показано у таблиці.

Рівень	Твердження про відповідність	Твердження про недоліки у
--------	------------------------------	---------------------------

відповідності	критерію (I)	контексті критерію (II)
A	повна відповідність <i>або</i> інноваційний/взірцевий характер	недоліки відсутні
B	загалом відповідність	недоліки, що не є суттєвими
E	загалом (часткова) невідповідність	недоліки, що можуть бути усунуті в однорічний строк
F	невідповідність	недоліки, що не можуть бути усунуті в однорічний строк <i>або</i> недоліки, що мають фундаментальний характер

Ці дві частини дескриптора діалектично пов'язані між собою: кожна з них може бути означена через іншу. Якщо взяти для прикладу рівень B, то одночасно (1) загалом відповідність означатиме наявність недоліків, що не є суттєвими, у контексті певного критерію, і (2) якщо за певним критерієм наявні недоліки, що не є суттєвими, то має місце загалом відповідність.

За структурою кожен Критерій є сукупністю підкритеріїв, що стосуються різних аспектів тієї чи іншої теми оцінювання. Саме підкритерії є нормативними твердженнями, на відповідність яким оцінюється ОП. Разом з тим, експерти мають визначити певний рівень відповідності щодо певного Критерію в цілому, а не щодо окремих підкритеріїв.

Це зумовлює необхідність *голістичного підходу* в оцінюванні. Голістичний підхід означає, що судження про рівень відповідності певному Критерію експерти виносять, беручи до уваги всю цілісність встановлених релевантних фактів та їх контексту. У той час, як у межах Критерію певні підкритерії можуть бути більш вагомими, ніж інші, жоден з них окремо не може мати вирішального впливу.

Логічним продовженням вимоги голістичного підходу є *розсудовість* у застосуванні Критеріїв. Опис кожного з рівнів відповідності неможливо подати із «арифметичною» точністю. Саме експерти мають визначити, чи у певному конкретному випадку виявлені недоліки в їх цілісності «не є суттєвими» або ж «є фундаментальними», чи можна виправити їх у межах одного року тощо.

Надаючи свою оцінку, експерти мають урахувувати низку чинників, зокрема: (1) принципи поваги до автономії ЗВО, урахування контексту та позицій стейкхолдерів (див. вище); (2) відносний вплив різних виявлених недоліків на відповідний аспект якості ОП; (3) підхід, орієнтований на вдосконалення.

Підхід, орієнтований на вдосконалення (*enhancement- або improvement-based approach*), втілюється в тому, що метою акредитації є не лише збирання достовірної інформації про якість ОП та її реалізації, але також надання ЗВО порад із її покращення. Із цієї точки зору виявлені під час акредитації недоліки (слабкі сторони) є приводом для реакції з боку ЗВО; кінцевою метою акредитації є не *покарання за недоліки, а відсутність* недоліків.

Отож, визначаючи, чи певні недоліки обґрунтовують певний рівень відповідності, експерти мають зважити, чи ЗВО свідомий цієї проблеми, чи має він реалістичний план її вирішення, чи він дотримується та спроможний надалі дотримуватися цього плану. Це віддає належне тому, що забезпечення якості, зрозуміле як вчасне усунення недоліків, є насамперед відповідальністю самого ЗВО.

Наведений підхід буде особливо помічним під час оцінювання ОП, попередня акредитація якої завершилася умовною (відкладеною) акредитацією – тобто коли відповідність певним критеріям була оцінена на рівні Е. Якщо під час наступної акредитації ЗВО демонструє, що він почав вживати заходів задля виправлення виявлених раніше недоліків, але ці заходи потребують більш тривалого часу для повноцінної реалізації, і якщо експертна група лишається переконаною в адекватності запланованої ЗВО траєкторії удосконалення, то під час нової акредитації ці недоліки можуть вважатися такими, що не є суттєвими (це відповідає рівню відповідності В). І навпаки, якщо ЗВО не вжив і не запланував жодних реалістичних заходів задля усунення цих недоліків, то можна констатувати, що ЗВО не спроможний впоратися з їх вирішенням протягом одного року, що відповідає рівню F.

Такі ж міркування є справедливими для випадків, коли певні недоліки були виявлені під час акредитації інших ОП, але вони мають інституційний характер, тобто стосуються процесів, які є спільними або подібними для усіх ОП. Стан справ з усунення виявлених недоліків інституційного характеру з'ясовується при наступних акредитаційних експертизах інших ОП.

Оцінка певних недоліків як *фундаментальних* означає, що вони в сукупності є свідченням системної проблеми у змісті ОП, організації навчання, викладання та/або забезпечення якості, а ЗВО не спроможний забезпечити здобувачам здобуття якісної освіти. Наприклад, якщо у ЗВО відсутнє обладнання чи програмне забезпечення, критично важливе для досягнення певних РН, або ж в ОП взагалі не враховано вимоги стандарту вищої освіти, то має місце фундаментальний недолік у контексті відповідних Критеріїв.

Очікується, що експерти, які беруть участь в експертизі, прийматимуть рішення через обговорення, консенсусом. Хоч Положення про акредитацію і передбачає можливість підписання звіту із окремою думкою, така практика має бути винятком, а не правилом. Керівник експертної групи несе відповідальність за координацію процесу прийняття рішень усередині групи, а також створення атмосфери, сприятливої до відвертої дискусії та пошуку спільних рішень.

Судження експертів щодо відповідності Критеріям мають бути розумними та аргументованими, а також базуватися на конкретних доказах, що були отримані в ході акредитаційної експертизи. Такими доказами можуть бути документи, надані до початку та під час виїзду, безпосередні свідчення осіб, з якими проводилися зустрічі під час виїзду, а також інформація, здобута з відкритих джерел (наприклад, веб-сайту ЗВО).

Певна оцінка має бути обґрунтована у звіті за результатами акредитаційної експертизи з посиланням на дескриптор, викладений у Положенні про акредитацію. Умотивованість звітів є запорукою публічної довіри до процедури акредитації та її результатів. Однак якщо Національне агентство вважає, що експертна група дійшла явно необґрунтованих висновків, то це є підставою для призначення повторної експертизи (пп. 3 абз. 1 п. 5 розділу III Положення про акредитацію), та, як правило, тягтиме за собою розгляд питання про компетентність та/або добросесність експертів.

Часовий вимір акредитації

Під час акредитації неодмінно оцінюються певні аспекти ОП та її реалізації, що є протяжними у часі. Наприклад, сама ОП може (і має) переглядатися та змінюватися; достатність ресурсів має визначатися, виходячи також з можливості їх використання у майбутньому і т. ін.

За загальним правилом, відповідність Критеріям визначається станом на момент проведення акредитаційної експертизи. Разом з тим, події, що передували акредитації, та реалістична оцінка перспектив є важливим контекстом, який дозволяє встановити, чи спроможний ЗВО забезпечити тяглість/сталість (*sustainability*) у реалізації ОП.

Таким чином, під час аналізу відповідності певним критеріям експертна група має врахувати динаміку змін та розвитку ОП в період до проведення акредитації і на основі цієї динаміки, з урахуванням інших відомостей, здобутих під час експертизи, зробити висновок щодо спроможності ЗВО забезпечити дотримання певного критерію у майбутньому. Часовий горизонт, що включається до розгляду, становитиме час від попередньої акредитації до планованого часу наступної акредитації (за умови позитивного висновку поточної). Якщо акредитація певної ОП здійснюється вперше, то в аналіз входить час від започаткування ОП.

II. Застосування Критеріїв

Критерій 1 – проектування та цілі ОП

Критерій 1 присвячений визначенню цілей ОП. Згідно з принципом автономії, формулювання цілей ОП є відповідальністю ЗВО. Критерій 1 включає низку нормативних стандартів щодо того, які саме чинники мають бути враховані ЗВО.

Формулювання цілей ОП є важливим з огляду на принцип *fitness for purpose* (домірність/відповідність цілям), відображений в інших критеріях. Наприклад, ЗВО повинен мати форми навчання та викладання, *відповідні* заявленим цілям ОП, та ресурси, *достатні* для їх досягнення. Такі вимоги є критеріями «другого порядку», тобто їх валідність для оцінювання якості залежить від визначення цілей програми. Навіть якщо ресурси є достатніми для досягнення цілей програми, однак самі цілі сформульовані без урахування позицій стейкхолдерів, така програма не може бути «якісною».

Підкритерій 1.1 вимагає (1) чіткості цілей ОП, та (2) їхнього взаємозв'язку з місією та стратегією ЗВО.

Чіткість означає, що ОП має цілі, що дозволяють відрізнити її від аналогічних програм та визначити, у чому полягає її «фокус». Баланс типовості/унікальності у формулюванні цілей програми може залежати від її предметної сфери. Цілі програми, що готує фахівців до професійної діяльності у сфері «регульованих професій», будуть більш уніфікованими у порівнянні із соціальними та гуманітарними науками, де очікується більша різноманітність.

Цілі програми також мають узгоджуватися з місією та стратегією ЗВО.

Місія ЗВО описує загальне бачення свого призначення та місця у суспільстві. Вища освіта загалом має різні цілі¹, однак їхнє втілення в інституційній практиці конкретного закладу можуть різнитися. Для прикладу, одні заклади визначають свій пріоритет як зв'язок навчання і досліджень у певній вузькій галузі науки, інші – бачать своєю місією підготовку майбутніх кадрів для промисловості, треті – спрямовані на навчання за моделлю *liberal arts* тощо. Місія кожного ЗВО віддзеркалює його унікальність.

Стратегія ЗВО відображає місію у конкретних умовах, в яких функціонує заклад.

Заклад має пояснити, як певна конкретна програма спричиняється до втілення закладом його унікальної місії та стратегії. Хоч цей зв'язок іноді виглядатиме досить загальним, заклад має продемонструвати, що під час прийняття рішення про відкриття програми (або під час її перегляду) це питання сприймалося серйозно.

Національне агентство вважає, що хоч досить часто за рішеннями про відкриття ОП стоїть насамперед економічна логіка, вища освіта є чимось більше за свою зовнішню форму «надання освітніх послуг» і «ведення господарської діяльності». Вона не обмежується відносинами між студентом та закладом, а має суспільне призначення і цінність. Рішення про відкриття чи подальше існування програм не може бути продиктоване винятково економічною доцільністю; її цілі мають відповідати також *суспільній* місії закладу.

---

¹ Див. пункт 5 додатку до рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 16 травня 2007 р. CM/Rec(2007)6 про публічну відповідальність за вищу освіту та науку

Відсутність у ЗВО зафіксованої місії та стратегії є недоліком стосовно відповідності Критерію 1.

Підкритерій 1.2 свідчить про залучення стейкхолдерів до формулювання цілей та програмних результатів навчання. Цей підкритерій вимагає від ЗВО продемонструвати, що позиції і потреби стейкхолдерів враховані. Якщо вони різняться між собою, компромісне рішення має бути узгоджене під час створення / перегляду ОП.

Коло стейкхолдерів буде різнитися в залежності від специфіки конкретної програми. Загалом, важливо з'ясувати позицію (потенційних) роботодавців або відповідної професійної спільноти. Якщо програма має чітко виражений місцевий фокус, то стейкхолдерами будуть також відповідні органи місцевого самоврядування/місцеві органи влади. Студенти і випускники програми також завжди є стейкхолдерами.

Виявлення та врахування позицій і потреб стейкхолдерів має бути задокументованим – це можуть бути протоколи спільних зустрічей, результати опитувань або аналізу відкритих джерел і т. ін. Під час виїзду до ЗВО експертна група матиме змогу пересвідчитися, що залучення стейкхолдерів мало справжній, а не формальний характер.

Підкритерій 1.3 стосується контексту, у якому існує ОП. У межах цього критерію ЗВО має продемонструвати, що він ураховує (1) тенденції розвитку спеціальності і галузевий контекст, (2) тенденції розвитку ринку праці, (3) регіональний контекст та (4) досвід аналогічних вітчизняних та іноземних ОП.

Тенденції розвитку спеціальності і галузевий контекст для цілей цього підкритерію означають сучасний стан наукового розвитку відповідної спеціальності/галузі знань. ЗВО має продемонструвати, що автори ОП під час її розроблення/відповідальні за перегляд ОП були свідомі цих тенденцій і урахували їх у формулюванні цілей та програмних РН.

Тенденції розвитку ринку праці означають, що ОП має такі цілі, що дозволять випускникові програми бути конкурентоспроможним на ринку праці. Ця вимога є особливо актуальною у тих сферах професійної діяльності, де ринок праці розвивається особливо стрімко – для прикладу, ІТ. У будь-якому разі, цілі та програмні результати навчання повинні переглядатися (в міру потреби), щоб забезпечити актуальні компетентності випускника.

Основним джерелом інформації про ринок праці для ЗВО є роботодавці та випускники програми. Випускники, особливо останніх років, виступають особливо корисним джерелом інформації: все ще зберігаючи зв'язок із закладом, вони можуть об'єктивно оцінити, наскільки ОП відповідає вимогам ринку праці.

Оцінювання цього підкритерію має відбуватися на основі інформації, наведеної у відомостях про самооцінювання та здобутої під час виїзної експертизи. Експертна група може оцінювати відповідність, виходячи також з

власного знання релевантного контексту, враховуючи при цьому принцип автономії ЗВО.

Підкритерій 1.4 вимагає відповідності ОП стандартів вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти (за його наявності).

Відповідно до пункту 3 частини третьої статті 10 Закону України «Про вищу освіту», нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти у стандартах вищої освіти формулюється у термінах результатів навчання. Для виконання цього підкритерію ОП має забезпечувати досягнення всіх результатів навчання, визначених у відповідному стандарті.

Програмні результати навчання не вичерпуються тими РН, що їх визначає стандарт. Визначення решти програмних РН є відповідальністю ЗВО з урахуванням вимог, що визначені у підкритеріях 1.1–1.3.

Якщо за певною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарт вищої освіти відсутній, оцінюється, наскільки визначені закладом програмні РН відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій для відповідного кваліфікаційного рівня.

Критерій 2 – структура та зміст ОП

Критерій 2 містить вимоги безпосередньо до структури та змісту ОП. Під змістом ОП у даному випадку розуміється перелік освітніх компонентів, включених до ОП, а під структурою – їх послідовність та зв'язки між собою.

Підкритерій 2.1 стосується загального обсягу ОП (у кредитах ЄКТС). Вимоги щодо обсягу програми визначені статтею 5 Закону України «Про вищу освіту», а також можуть конкретизуватися у стандартах вищої освіти.

Підкритерій 2.2 вимагає, щоб (1) зміст ОП мав чітку структуру, (2) освітні компоненти, включені до ОП, склали логічну взаємопов'язану систему та (3) освітні компоненти дозволяли досягти цілей та програмних РН.

Чітка структура означає, що ОП є структурованою у контексті загального часу навчання (за семестрами/роками навчання), а також змістовно (якщо ЗВО має систему поділу освітніх компонентів на змістовні блоки, це відбито в ОП).

Взаємопов'язаність освітніх компонентів означає, що вони підпорядковані певній логіці навчання і викладання. Насамперед це стосується тих освітніх компонентів, що є передумовами для вивчення інших.

Обов'язкові освітні компоненти, включені до ОП, мають у сукупності призводити до досягнення програмних результатів навчання. ЗВО повинен продемонструвати, зазвичай через відповідну матрицю (додаток до відомостей про самооцінювання), що кожен програмний результат навчання реалістично охоплений змістом програми. Оцінювання того, наскільки певний освітній компонент дійсно спричиняється до досягнення того чи іншого програмного РН, є завданням експертної групи.

Особливу увагу варто приділити досягненню програмних результатів навчання, які корелюють із загальними компетентностями (передбаченими

стандартами вищої освіти) та забезпечуються вивченням дисциплін гуманітарного циклу (зокрема йдеться про українську мову, англійську мову, філософію, історію України тощо – див. Лист МОН № 1/9-120 від 11.03.15 року Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін).

Якщо певні програмні РН забезпечуються суто за рахунок дисциплін вільного вибору студента, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 2, адже тоді ЗВО ставить досягнення цих РН у залежність від реалізації студентом свого права на вибір тих чи інших дисциплін. (Детальніше щодо цього див. коментар до підкритерію 2.4.)

Варто зауважити, що обов'язковим є досягнення програмних РН. Засоби досягнення цих РН – конкретні освітні компоненти та їх поєднання – визначаються ЗВО самостійно.

Підкритерій 2.3 стосується відповідності змісту ОП визначеній для неї предметній сфері.

Оцінюючи відповідність у контексті цього підкритерію, експертна група може виходити з визначення предметної сфери навчання, що надане у відповідному стандарті вищої освіти (за його наявності), а також із загального розуміння відповідної академічної та/або професійної спільноти.

Значна кількість освітніх компонентів, які за своїм змістом не мають або мають сумнівний зв'язок з визначеною спеціальністю, потребує належного пояснення з боку ЗВО, і за відсутності такого пояснення становитиме недолік у контексті відповідності Критерію 2.

Підкритерій 2.3 слід застосовувати з двома заувагами.

По-перше, відповідність освітніх компонентів спеціальності стосується лише *нормативних* освітніх компонентів. (Стосовно вибіркового дисциплін див. коментар до підкритерію 2.4.) Тобто всі програмні РН мають забезпечуватися лише ОК, що включені до нормативної складової ОП.

По-друге, вимога підкритерію 2.3 не перешкоджає ЗВО вміщувати до ОП будь-яких спеціальностей дисципліни з вивчення української та іноземних мов, а також т. зв. дисципліни «гуманітарного» спрямування. Разом з тим, ЗВО має обґрунтувати це рішення у контексті цілей ОП і програмних РН або дотримання вимог стандарту вищої освіти.

Обов'язковість низки дисциплін (як-от «Охорона праці», «Безпека життєдіяльності», «Фізичне виховання») раніше була закріплена на рівні окремих нормативно-правових актів. Разом з тим, із набуттям чинності Законом України «Про вищу освіту» 6 вересня 2014 р. ці нормативно-правові акти більше не є обов'язковими для ЗВО, а формулювання змісту ОП є виключною сферою академічної автономії. Якщо ЗВО приймає рішення включати ці дисципліни до ОП, він має надати цьому раціональне пояснення, зокрема у контексті позицій стейкхолдерів, у т. ч. самих здобувачів вищої освіти. Посилання на загальнообов'язковість цих дисциплін не може вважатися таким поясненням.

Підкритерій 2.4 стосується можливості формування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти.

Основним інструментом формування такої траєкторії є вибіркові дисципліни. За Законом України «Про вищу освіту», здобувач має право обирати дисципліни обсягом не менше 25% кредитів ЄКТС від загального обсягу ОП (пункт 15 частини першої статті 62). До числа вибірових освітніх компонентів можуть включатися також і практики.

Дисципліни можуть вважатися вибіровими лише якщо вони є такими з точки зору здобувача вищої освіти. Дисципліни «за вибором закладу» не можуть вважатися вибіровими, оскільки з точки зору здобувача вищої освіти вони є обов'язковими.

В основі системи вибірових дисциплін має лежати *індивідуальний* вибір кожного здобувача вищої освіти. Це не заперечує права ЗВО запроваджувати обґрунтовані обмеження щодо мінімальної та максимальної кількості здобувачів, які можуть обрати певну дисципліну.

В окремих випадках вибір дисциплін може відбуватися в межах існуючої академічної групи – якщо на це існують ті чи інші причини організаційного або навчального характеру. Однак, ЗВО зобов'язаний вжити усіх розумних заходів для того, щоб гарантувати право здобувачів вищої освіти на індивідуальне обрання дисциплін; зокрема, він у межах своєї автономії може утворювати нові групи для різних дисциплін або обирати інші організаційні форми для забезпечення цього права (наприклад, запроваджувати спеціальний день, коли викладаються лише вибіркові дисципліни).

Аналізуючи систему вибірових дисциплін, експертна група має оцінити (1) кількість та різноманітність дисциплін, запропонованих для вибору здобувачам вищої освіти, а також (2) визначені у ЗВО процедури для їх вибору. Ідеальною ситуацією повної відповідності у межах підкритерію є така, коли здобувач вищої освіти може обрати будь-яку дисципліну, що запропонована на вибір викладачами/кафедрою/факультетом у ЗВО, незалежно від спеціальності чи підрозділу, який забезпечує її викладання (з можливими обмеженнями щодо необхідності вивчення дисциплін-передумов та розумними обмеженнями організаційного характеру), а ЗВО пропонує зручні та зрозумілі процедури вибору.

Можливість вибору дисциплін з інших ОП (зокрема і тих, спеціальності яких напряму не пов'язані із спеціальністю здобувача освіти) є важливою як з точки зору особистісного розвитку здобувача освіти, так і з метою запровадження міждисциплінарності в освітній процес.

Слід зауважити, що Законом України «Про вищу освіту» передбачено, що здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, які пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу (пункт 15 частини першої статті 62). Таким чином, для вибору усіх інших дисциплін (наприклад, з іншої

ОП чи тих, що викладаються іншим підрозділом, але на тому ж рівні вищої освіти) отримання окремих погоджень не вимагається (окрім випадків, коли вивчення дисципліни передбачає опанування дисциплін-передумов).

ЗВО у межах своєї автономії можуть запроваджувати програми *minor* або сертифікатні програми, які можуть реалізовуватися за рахунок вибіркової складової індивідуальних навчальних планів здобувачів вищої освіти. У цьому разі ЗВО може надавати пріоритетне право запису на певні дисципліни тим здобувачам, які записалися на весь *minor* або сертифікатну програму. Однак, за наявності вільних місць для запису на певну дисципліну (якщо вона пропонується до запису) ЗВО не може відмовити будь-якому іншому здобувачеві у записі на неї.

Водночас, запис на *minor* або на сертифікатну програму є правом здобувачів вищої освіти. ЗВО не може робити це єдиною формою реалізації права на вибір дисциплін.

Певні подібні міркування стосуються і запровадження спеціалізацій у межах ОП. Якщо ОП передбачає *обов'язкове* присвоєння освітньої кваліфікації, що включає спеціалізацію, РН, що стосуються цієї спеціалізації, мають забезпечуватися *обов'язковою* складовою ОП. Якщо ж ОП передбачає, що здобувач *може* отримати спеціалізацію в разі опанування певних освітніх компонентів, це є лише опцією, і ЗВО не може примушувати здобувачів в *обов'язковому* порядку обирати блок дисциплін, що складає певну спеціалізацію. Якщо здобувач не бажає отримувати спеціалізацію, він може обирати дисципліни у загальному порядку; у такому разі його освітня кваліфікація не буде відбивати жодної спеціалізації.

У певних ЗВО існує модель вибору, коли здобувачеві пропонуються блоки дисциплін, у кожному з яких він може обрати лише одну дисципліну:

Блок А	Вибіркова дисципліна А1
	Вибіркова дисципліна А2
Блок Б	Вибіркова дисципліна Б1
	Вибіркова дисципліна Б2
	Вибіркова дисципліна Б3
Блок В	Вибіркова дисципліна В1
	Вибіркова дисципліна В2

Виходячи із наведеної таблиці, здобувач має обрати 3 дисципліни, при чому він не може одночасно обрати декілька дисциплін з одного блоку (напр. А1 і А2 одночасно). Ця модель може бути прийнятною лише у певних ситуаціях, а її застосування має бути належно обґрунтовано ЗВО.

Оцінювання конкретної моделі, обраної закладом, має проводитися з урахуванням його специфіки та контексту. Зокрема, експертна група має

ураховувати, чи є заклад вузькопрофільним або багатогалузевим: деякі обмеження щодо вибірковості, які є обґрунтованими в контексті першого типу закладів, не можуть бути виправданими у других.

Процедури вибору здобувачами дисциплін мають бути зрозумілими та організованими у зручний для здобувачів спосіб. Ці процедури, як правило, мають включати (1) інформування здобувачів про зміст дисциплін, що виносяться на вибір; (2) безпосередній запис на дисципліни; (3) етап корекції з метою виконання умов щодо мінімальної кількості студентів, які можуть бути записані на певну дисципліну; (4) етап корекції, пов'язаний із збігами у розкладі.

Оцінюючи відповідність цьому підкритерієві, експертна група має виходити з того, що недоліками у контексті відповідності Критерію 2 будуть вважатися ситуації, коли:

- здобувачі вищої освіти формально та/або фактично позбавлені можливості обирати дисципліни для включення до свого індивідуального навчального плану (в ОП є лише дисципліни «за вибором закладу»; процедура вибору дисциплін не розроблена або є лише удаваною тощо);

- здобувачі вищої освіти формально та/або фактично суттєво обмежені у виборі навчальних дисциплін: обсяг вибіркових складових індивідуального навчального плану є меншим за передбачений законом; здобувачі не мають можливості обирати дисципліни з інших ОП/підрозділів ЗВО; дисципліни, що пропонуються на вибір, переважно дублюють одна одну; процедура і організаційне забезпечення обрання дисциплін є занадто ускладненою та/або негнучкою; відсутня практика інформування здобувачів про зміст дисциплін перед вибором; здобувачі вищої освіти лише частково інформуються про зміст дисциплін; кількість запропонованих на вибір дисциплін є недостатньо великою тощо.

Навчальні плани мають враховувати вимогу щодо вибірковості дисциплін. На практиці це означає, що навчальний план має включати лише обов'язкові дисципліни та передбачати відповідне планування часу (навчального навантаження) для вибіркових дисциплін.

Підкритерій 2.4 охоплює не лише вибіркові дисципліни, але й інші інструменти формування індивідуальної освітньої траєкторії, які може запропонувати ЗВО (компенсаційні курси, факультативи тощо). Вони мають оцінюватися насамперед з погляду відповідності потребам та інтересам здобувачів вищої освіти.

Основними доказами, що дозволяють встановити відповідність цьому підкритерію, є індивідуальні навчальні плани здобувачів вищої освіти; документи, що регулюють порядок вибору дисциплін; інформація, отримана безпосередньо під час інтерв'ювання здобувачів освіти.

Підкритерій 2.5 стосується практичної підготовки здобувачів вищої освіти – насамперед практик, що безпосередньо включені до ОП як окремі освітні компоненти.

У межах цього підкритерію ЗВО має продемонструвати, що отримані здобувачами під час практик компетентності будуть корисними в їхній подальшій професійній діяльності. Це означає, що ЗВО має у співпраці із роботодавцями та випускниками програми ретельно підходити до визначення змісту практик та мати змогу продемонструвати це під час акредитаційної експертизи.

Підкритерій 2.6. стосується забезпечення набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (*soft skills*), що відповідають заявленим цілям програми.

Soft skills (т. зв. «м'які навички», «соціальні навички», «універсальні навички» чи «навички успішності») дозволяють випускникам ЗВО бути успішними на своєму робочому місці. До *soft skills* зараховують навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, вміння полагоджувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості дедлайнів, здатність логічно і системно мислити, креативність та інше. ЗВО повинен мати свою політику стосовно розвитку *soft skills* у своїх здобувачів вищої освіти та викладачів (через систему професійного розвитку/підвищення кваліфікації). Ця політика також зумовлює співпрацю з працедавцями та випускниками, впливає на репутаційний капітал ЗВО.

У межах підкритерію ЗВО має продемонструвати, що певна ОП дозволяє здобувачеві набути ті *soft skills*, що зумовлені цілями ОП, зокрема подальшою професійною діяльністю випускника програми.

Підкритерій 2.7 стосується урахування вимог професійного стандарту під час розроблення ОП.

Професійні стандарти визначають вимоги до кваліфікаційних та спеціальних знань працівників, їх завдань, обов'язків та спеціалізацій (абзац десятий статті 96 Кодексу законів про працю України). Професійні стандарти є основою для присвоєння професійних кваліфікацій.

Якщо за наслідками успішного виконання ОП ЗВО присвоює також професійну кваліфікацію, зміст ОП та програмні РН дозволяють випускникові у подальшому виконувати трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом.

Слід зауважити, що наразі професійні стандарти перебувають в процесі розробки, а порядок присвоєння професійних кваліфікацій ЗВО нормативно не врегульований. До моменту затвердження професійних стандартів також зберігають чинність відповідні випуски Довідника кваліфікаційних характеристик професій (ДКХП), які ЗВО можуть враховувати натомість. Тому досить часто присвоєння професійних кваліфікацій відбуватиметься за

відсутності відповідного професійного стандарту – однак така ситуація має місце з причин, незалежних від ЗВО. За таких умов хоч і має місце недолік, однак з урахуванням контексту він, як правило, не буде суттєвим.

Підкритерій 2.8 передбачає необхідність співвіднесення фактичного навантаження здобувачів освіти та обсягу ОП/окремих освітніх компонентів у кредитах ЄКТС.

Обсяг одного кредита ЄКТС становить 30 годин, що включають у себе як аудиторну, так і самостійну роботу. На відміну від аудиторної роботи, реальний обсяг самостійної роботи не настільки легко оцінити.

Щоб виконати підкритерій 2.8, ЗВО має продемонструвати, що він вживає заходів для того, щоб реалістично оцінити, яким є обсяг самостійної роботи, у середньому потрібний здобувачеві для належного опанування цієї дисципліни. Зазвичай такими заходами є опитування/фокус-групи самих здобувачів. Результатом невжиття ЗВО таких заходів є необґрунтоване присвоєння дисциплінам недостатньої кількості кредитів, а отже – надмірне навантаження здобувачів вищої освіти.

Підкритерій 2.9 стосується ОП, які передбачають навчання за дуальною формою освіти.

Дуальна освіта ґрунтується на таких формах організації освітнього процесу, що поєднують, одного боку, навчання на території та за правилами ЗВО, а з іншого – безпосередньо на робочому місці: на виробництві, в установі, організації тощо. Дуальна освіта передбачає активну участь працедавців, насамперед у наданні можливостей здобувачам вищої освіти опанувати практичні навички, залученні викладачів-практиків, розробці нових методичних підходів. Дуальна освіта має на меті розвивати у здобувачів вищої освіти практичне розуміння особливостей своєї професії, адаптувати освітній процес у ЗВО до вимог ринку праці.

Наявність елементів дуальної освіти не є обов'язковою при акредитації ОП. Однак якщо ЗВО упроваджує ОП з дуальною формою освіти, він має продемонструвати, що структура та навчальний план програми узгоджені із особливостями цієї форми.

Критерій 3 – доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання

Критерій 3 присвячений процедурам вступу та визнання результатів навчання. Надійність цих процедур є важливою для довіри до ступенів, що їх присвоюють ЗВО: наприклад, якщо здобувачеві було визнано (перезараховано) кредити ЄКТС, здобуті в інших ЗВО, що стало передумовою для виконання ним вимог щодо завершення ОП, то ЗВО, який присвоїв ступінь, несе відповідальність за проведене ним визнання.

Підкритерій 3.1 визначає вимоги до правил прийому на навчання за ОП. У контексті акредитації ОП основна увага має приділятися саме тим аспектам

процедури прийому, які стосуються цієї ОП. Відповідно, під «правилами прийому на навчання» мається на увазі не увесь документ, що його затверджує ЗВО на підставі частини п'ятої статті 44 Закону України «Про вищу освіту», а ті його норми, які стосуються прийому на конкретну ОП.

Підкритерій вимагає, щоб правила, які стосуються конкретної програми, були (1) чіткими і зрозумілими, (2) не містили дискримінаційних положень, та (3) були оприлюднені на офіційному веб-сайті ЗВО.

У контексті цього підкритерію експертна група не зобов'язана оцінювати відповідність Правил прийому, затверджених ЗВО, Умовам прийому у відповідному році чи іншим нормативним документам. Однак, у разі виявлення таких фактів це варто відзначити у звіті, оскільки це може бути підставою для звернення Національного агентства до компетентних органів.

Чіткість і зрозумілість правил прийому оцінюється експертною групою у контексті їх доступності для розуміння потенційних вступників.

Оцінюючи наявність дискримінаційних положень, слід зважати на визначення дискримінації, надане у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Разом з тим, відповідно до абзацу шостого частини першої статті 4 Закону України «Про вищу освіту», не вважається дискримінацією права на здобуття вищої освіти встановлення обмежень і привілеїв, що визначаються специфічними умовами здобуття вищої освіти, зумовленими особливостями отримання кваліфікації.

Визначення, чи є певні обмеження або привілеї щодо доступу до навчання на ОП, обґрунтованою чи необґрунтованою дискримінацією, є завданням експертної групи.

За **підкритерієм 3.2**, правила прийому на ОП мають враховувати особливості самої програми. Це означає, що форми та зміст вступних випробовувань чи їх окремі елементи, визначення яких перебуває у сфері компетенції ЗВО, мають відповідати рівневі початкових (вхідних) компетентностей, потрібних для того, аби розпочати навчання на програмі.

У контексті бакалаврських програм це стосується, насамперед, визначення предметів, сертифікати ЗНО з яких приймаються для вступу на програму, а також коефіцієнтів для обрахунку конкурсного балу. Хоч ці рішення і є значно обмеженими Умовами прийому, якщо ЗВО має можливість самостійно вирішувати певні питання, він має пояснити, чому було прийнято саме таке рішення, а не інше.

Аналогічні міркування стосуються і прийому на ОП магістра та доктора філософії (доктора мистецтв), лише з тією різницею, що ЗВО має більше повноважень, а отож – і більшу відповідальність за визначення форми і змісту вступних випробовувань.

Підкритерій 3.3 стосується визнання результатів навчання, здобутих в інших ЗВО. Він визначає сукупність вимог щодо відповідних процедур і їх застосування, яка передбачає, що відповідні правила мають (1) бути чіткими і

зрозумілими, (2) відповідати Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабонській конвенції), (3) бути доступними для всіх учасників освітнього процесу та (4) послідовно дотримуватися під час реалізації ОП.

Варто зауважити, що ідеться не лише про правила визнання результатів навчання, здобутих в іноземних ЗВО. Здобувачі вищої освіти можуть здобувати окремі РН також і у вітчизняних ЗВО (через проходження окремих ОК або сертифікатних програм у статусі слухача), і такі РН також можуть бути предметом визнання.

У той час як аспекти (1)–(3) стосуються безпосередньо самих правил, то (4) вимагає оцінки практики їх застосування під час реалізації цієї ОП. Це вимагає як дослідження самого змісту таких правил під час акредитаційної експертизи, так і з'ясування реального стану справ щодо їх застосування.

Відсутність подібних правил, їхня нечіткість та незрозумілість, а так само недотримання на практиці буде свідчити про недоліки у контексті відповідності Критерію 3.

Підкритерій 3.4, що стосується правил визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, побудований аналогічно до підкритерію 3.3.

Відсутність нормативного регулювання цих питань на загальнодержавному рівні не є перешкодою для запровадження відповідних процедур, адже згідно з частиною третьою статті 2 Закону України «Про освіту» суб'єкт освітньої діяльності має право самостійно приймати рішення з будь-яких питань у межах своєї автономії, визначеної цим Законом, спеціальними законами (до яких належить Закон України «Про вищу освіту») та/або установчими документами, зокрема з питань, не врегульованих законодавством.

Критерій 4 – навчання і викладання за освітньою програмою

Підкритерій 4.1 містить вимоги щодо форм навчання і викладання, визначаючи, що вони мають (1) сприяти досягненню заявлених у освітній програмі цілей та програмних РН, (2) відповідати вимогам студентоцентрованого підходу, та (3) відповідати принципам академічної свободи.

Відповідність методів навчання і викладання заявленим цілям є проявом принципу *fitness for purpose* (див. вище). ЗВО має надати раціональне пояснення обраним ним методам у термінах відповідності програмним РН.

Скажімо, якщо ОП передбачає одним із результатів навчання – вміння застосовувати певне програмне забезпечення для вирішення певних прикладних задач, то ЗВО матиме раціональне пояснення для вибору методів навчання і викладання, які передбачають виконання практичних завдань із використанням цього програмного забезпечення. Водночас, якщо фактично застосовується лише теоретичне навчання, такий метод не може вірогідно призвести до

досягнення відповідного РН, що свідчить про недолік у контексті відповідності Критерію 4.

Відповідність методів навчання і викладання програмним РН обґрунтовується у додатку до відомостей про самооцінювання через відповідну матрицю.

Парадигмою студентоцентрованості може бути підхід, за яким студента розглядають як *суб'єкта* із власними унікальними інтересами, потребами, досвідом та бекграундом, і який спроможний бути автономним і відповідальним учасником освітнього процесу. Протилежністю цього підходу є парадигма студента як *об'єкта* навчання, який не спроможний на повноцінну агентність, а отже потребує виховання і догляду. У парадигмі студента–як–об'єкта останній неспроможний самостійно формулювати власні інтереси та потреби, а тому заклад вищої освіти патерналістично вирішує, що і як мають вчити студенти.

ЗВО має продемонструвати, що застосовувані ним методи навчання і викладання відповідають концепту студентоцентрованості.

Відповідність вимогам студентоцентрованого навчання не є дискретним показником – методи навчання і викладання загалом можуть бути «менше» чи «більше» студентоцентрованими. Експертна група має оцінити цей аспект лише виходячи із цілісного врахування усіх обставин у певному контексті.

Зміст поняття «академічна свобода» розкритий у пункті 3 частини першої статті 1 Закону України «Про вищу освіту». Ця вимога у контексті підкритерію 4.1 означає, що методи навчання і викладання, що застосовуються на ОП, мають базуватися на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів.

Академічна свобода є передумовою для належного виконання ЗВО одного із своїх основних призначень у вільному демократичному суспільстві – розвиток людського мислення через критичне ставлення до усталених догм, як наукових, так і суспільних.

Наприклад, під час виконання навчальних завдань у царині соціальних наук здобувачі освіти мають бути вільними обирати теми для досліджень, у тому числі теми, які є соціально, політично або етично контраверсійними. Особисті погляди викладачів з тих чи інших питань, формальні чи неформальні інституційні практики не мають бути перешкодою для реалізації здобувачами освіти своєї академічної свободи у цих питаннях. Це ж стосується і викладачів, які можуть включати обговорення таких тем до матеріалів своїх дисциплін.

У межах цього підкритерію також оцінюється, чи форми навчання (денна, заочна тощо) у межах ОП відповідають вимогам стандарту вищої освіти (за його наявності).

Підкритерій 4.2 стосується інформування здобувачів вищої освіти про освітній процес.

Підкритерій підкреслює, що надавана здобувачам інформація має бути доступною, зрозумілою і вчасною. Під час акредитаційної експертизи має бути

з'ясовано, чи дійсно здобувачі освіти забезпечені такою інформацією, чи інформація, що їм надається, відповідає дійсності і т. ін.

Рекомендованою формою представлення інформації про освітні компоненти є силабус. Підкритерій 4.2 не вимагає обов'язкової наявності силабусів, однак їх наявність буде розглядатися як сильна перевага.

Якщо ЗВО обирає інші форми інформування здобувачів, він повинен мати раціональне пояснення для цього. Звертаємо увагу, обов'язкового створення т. зв. «навчально-методичних комплексів дисциплін» (НМКД) наразі не передбачено жодним нормативним документом, а тому їх доцільність для подання інформації про дисципліни здобувачам освіти (якщо ЗВО обрав такий спосіб) має окремо обґрунтовуватися ЗВО.

Підкритерій 4.3 акцентує увагу на поєднанні навчання і досліджень під час освітнього процесу.

Форми імплементації дослідницького компоненту у освітній процес можуть відрізнятися в залежності від місії ЗВО, цілей ОП, особливостей спеціальності та рівня вищої освіти.

У контексті підкритерію 4.3 ЗВО має продемонструвати, що він серйозно підійшов до питання впровадження досліджень в освітній процес на конкретній ОП з урахуванням згаданих особливостей і готовий надати раціональне пояснення своїм рішенням.

Імітація поєднання навчання і досліджень (наприклад, організація фіктивних «студентських науково-практичних конференцій», участь у яких є де-факто обов'язковою) є недоліком у контексті відповідності Критерію 4.

Підкритерій 4.4 стосується оновлення викладачами змісту освіти на основі найновіших досягнень і сучасних практик у відповідній галузі.

Цей підкритерій дещо перегукується із підкритерієм 1.3, який вимагає врахування «тенденцій розвитку спеціальності» під час формулювання цілей та програмних РН. Підкритерій 4.4 містить аналогічну вимогу щодо змісту освіти – тобто безпосереднього наповнення навчальних дисциплін.

Ситуація, коли зміст переважної більшості навчальних дисциплін не оновлювався протягом тривалого часу, є неприйнятною. Винятком можуть бути дисципліни із основ певної науки, якщо зміст відповідних наукових положень є загальноновизнаним і сталим у науковій спільноті. Однак у такому разі викладачі все одно мають оновлювати свої курси з точки зору методів викладання, матеріалів для підготовки тощо.

Підкритерій 4.5 стосується інтернаціоналізації діяльності ЗВО. Він вимагає від закладу продемонструвати, що навчання, викладання і наукові дослідження пов'язані із визначеною інституційною політикою та стратегією інтернаціоналізації, а сам зміст освіти, де це є застосовним, передбачає ознайомлення із сучасними досягненнями світової науки у відповідній галузі.

Критерій 5 – контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність

Підкритерій 5.1 містить набір загальних вимог щодо контрольних заходів. Він стосується як поточного, так і підсумкового контролю (атестації).

Згідно із цим підкритерієм, контрольні заходи та критерії їх оцінювання мають бути (1) чіткими і зрозумілими, (2) валідними, тобто здатними перевірити те, що заплановано для перевірки, (3) заздалегідь оприлюдненими.

Виконання вимоги (2) обґрунтовується ЗВО у додатку до відомостей про самооцінювання ОП і аналізується експертами безпосередньо на основі вивчення відповідних матеріалів (силабусів, завдань для контрольних заходів тощо). Виконання вимог (1) і (3) оцінюється, базуючись на доказах, зібраних під час акредитаційної експертизи, зокрема інформації, отриманої під час інтерв'ювання здобувачів вищої освіти.

Використання невалідних методів контролю, а так само недостатня чіткість і зрозумілість критеріїв оцінювання є недоліком у контексті відповідності Критерію 5.

Підкритерій 5.2 вимагає від ЗВО використання форми атестації, які визначені у відповідному стандарті вищої освіти. Якщо такий стандарт затверджено, використання відповідної форми атестації є обов'язковим для ЗВО.

Оскільки стандарти вищої освіти визначають лише мінімальні вимоги, ЗВО можуть вводити також і форми атестації, що не передбачені стандартом. Наприклад, якщо у стандарті передбачається атестація у формі захисту кваліфікаційної роботи, то ЗВО може додатково до цього вводити також атестацію у формі кваліфікаційного іспиту. Однак вимоги стандарту мають бути дотримані у будь-якому разі. Виняток становлять спеціальності, за якими атестація магістрів проводиться у вигляді Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ). Для таких спеціальностей ЄДКІ є єдиною формою атестації випускників програми.

Підкритерій 5.3 стосується процедурних аспектів проведення контрольних заходів. Якість відповідних правил і послідовність у їх дотриманні є важливою передумовою для надійності кінцевих результатів оцінювання.

Підкритерій вимагає, щоб правила проведення контрольних заходів були (1) чіткими і зрозумілими, (2) доступними для всіх учасників освітнього процесу, (3) забезпечували об'єктивність екзаменаторів, (4) включали процедури оскарження результатів контрольних заходів та їх повторного проходження, (5) послідовно дотримувалися під час реалізації ОП.

Правила щодо об'єктивності екзаменаторів можуть передбачати анонімне оцінювання робіт, залучення зовнішніх екзаменаторів тощо. У будь-якому разі, ЗВО має продемонструвати, що він серйозно підійшов до питання забезпечення об'єктивності екзаменаторів.

У контексті процедур оскарження здобувачі освіти мають мати реальну, а не ілюзорну, можливість підняти будь-яке питання, яке стосується процедури контрольних заходів, і очікувати, що воно буде розглянуто згідно із наперед визначеними процедурами. Ситуація, коли оскарження результатів контрольних заходів відбувається суто *ad hoc*, загалом є неприпустимою. Такі самі міркування стосуються правил повторного проходження контрольних заходів.

Аналогічно до підкритеріїв 3.3 і 3.4, під час з'ясування відповідності цьому підкритерієві необхідно звертати увагу як на якість самих правил, так і на послідовність їхнього фактичного застосування.

Підкритерій 5.4 стосується забезпечення академічної доброчесності під час реалізації ОП.

Забезпечення академічної доброчесності має бути частиною внутрішньої системи забезпечення якості ЗВО і передбачає, як мінімум, такі елементи як (1) політику, стандарти та внутрішню нормативну базу ЗВО з цього питання; (2) інституційне забезпечення – наявність окремих структурного підрозділу (посадової особи), який (яка) опікується питаннями академічної доброчесності, або чіткий розподіл відповідних функцій та повноважень між наявними структурними підрозділами (посадовими особами) ЗВО; (3) відповідні інформаційно-технологічні засоби.

За підкритерієм, політика, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності мають бути наперед визначеними, чіткими і зрозумілими. Вони можуть мати форму Кодексу честі або іншого документа відповідно до рішення ЗВО. Ці процедури мають передбачати як механізми моніторингу дотримання академічної доброчесності (перевірка письмових робіт з метою виявлення текстових та інших запозичень без коректних посилань, *peer review* наукових текстів перед публікацією, анонімне опитування здобувачів вищої освіти щодо наявності/відсутності порушень академічної доброчесності тощо), а також дієві, зрозумілі та прозорі процедури реагування на такі порушення і притягнення до академічної відповідальності.

Дотримання академічної доброчесності не зводиться лише до наявності певних процедур та інших інституційних механізмів. Академічна доброчесність має бути в основі інституційної культури ЗВО, і це має бути відчутним. ЗВО має приділяти увагу доведенню цінності, політик та процедур академічної доброчесності до усіх учасників освітнього процесу.

Підкритерій вимагає від ЗВО також здійснення заходів із популяризації академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти. Формами цього є введення в ОП окремих ОК, присвячених академічній доброчесності та навичкам академічного письма, реалізація ЗВО окремих короткострокових навчальних модулів з цієї тематики тощо.

Окрім того, у межах цього підкритерію експертна група має оцінити ефективність технологічних рішень, що їх ЗВО використовує з метою запобігання та протидії проявам академічної недоброчесності.

Слід зауважити, що Закон України «Про освіту» відносить до порушень академічної доброчесності необ'єктивне оцінювання (абзац дев'ятої частини п'ятої статті 42). Отож політика і процедури ЗВО з цього питань мають також включати порядок реагування на факти необ'єктивного оцінювання здобувачів вищої освіти.

Ситуацією повної відповідності у частині цього підкритерію є наявність у ЗВО політики «нульової толерантності» до будь-яких проявів академічної недоброчесності, втілена в інституційну культуру та підкріплена відповідними процедурами та інституційними практиками.

Відсутність, недовідачість чи фіктивність системи забезпечення академічної доброчесності є недоліками у контексті відповідності Критерію 5.

Під час акредитаційної експертизи експертна група має упевнитися у тому, що процедури запобігання академічній недоброчесності працюють належним чином – насамперед, через перевірку на наявність текстових збігів кваліфікаційних або інших робіт випускників (здобувачів вищої освіти) програми останніх років.

Критерій 6 – людські ресурси

Підкритерій 6.1 стосується відповідності академічної та/або професійної кваліфікації викладачів цілям та програмним РН.

Цей підкритерій слідує принципів *fitness for purpose*, вимагаючи, щоб ЗВО добирав викладачів, виходячи із визначених цілей ОП (а не навпаки).

У відомостях про самооцінювання ЗВО обґрунтовує відповідність викладачів тим дисциплінам, які вони викладають. У свою чергу, дисципліни співвідносяться з відповідними програмними РН під час аналізу підкритерію 2.2.

Кадрова автономія ЗВО означає, що саме заклад є відповідальним за рішення щодо викладання певної дисципліни певним викладачем. Водночас, ЗВО повинен мати раціональне пояснення щодо кожної дисципліни в термінах академічної або професійної кваліфікації викладача.

Терміни «академічна кваліфікація» і «професійна кваліфікація» для цілей застосування Критеріїв мають автономне значення, яке не пов'язане із формальними освітніми та професійними кваліфікаціями. «Академічна кваліфікація», загалом, відсилає до компетентностей у певній сфері, свідченням яких є наявність освіти або наукова діяльність у цій сфері, у той час як «професійна кваліфікація» означає досвід професійної діяльності у відповідній сфері, що дозволяє фахово викладати відповідну дисципліну.

Вимоги підкритерію 6.1 є вужчими, аніж вимоги щодо кваліфікації викладачів, викладені у Ліцензійних умовах провадження освітньої діяльності, затверджених постановою КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187 (зі змінами) (далі – Ліцензійні умови).

Ліцензійні умови визначають насамперед вимоги щодо складу *групи забезпечення спеціальності*. Водночас, група забезпечення і коло викладачів, які викладають на певній ОП, не завжди збігаються. Скажімо, на ОП можуть викладати викладачі, які включені до груп забезпечення інших спеціальностей; або ж, якщо у межах спеціальності наявні декілька ОП, то певні викладачі із групи забезпечення можуть викладати не на всіх ОП.

Як наслідок, Ліцензійні умови вимагають співвіднесення викладачів із спеціальністю, але не містять будь-яких вимог щодо їх співвіднесення із конкретними дисциплінами.

Ліцензійні умови пропонують перелік формалізованих критеріїв, що дозволяють встановити відповідність *викладачів і спеціальностей*. Оскільки підкритерій 6.1 вимагає співвіднесення *викладачів і дисциплін*, такий набір формалізованих критеріїв у цьому контексті недостатній. Отож, питання щодо відповідності певного викладача певній дисципліні є предметом оцінки експертної групи, ґрунтуючись на індивідуальному підході та беручи до уваги надані ЗВО пояснення

Підкритерій 6.2 стосується процедур конкурсного добору викладачів. Для того, аби виконати цей підкритерій, ЗВО має продемонструвати, що під час проведення конкурсу на посади викладачів саме їхній професіоналізм та спроможність забезпечити викладання відповідно до цілей ОП, а не будь-які інші міркування, є вирішальними для результатів конкурсного добору. Якщо ці критерії добору є формально зафіксованими, ЗВО має продемонструвати, що вони дійсно втілюються в інституційну практику.

Підкритерій 6.3. залучення роботодавців, до освітнього процесу. У рамках цього критерію ЗВО має продемонструвати, що він залучає роботодавців, які мають авторитет у відповідній галузі або регіоні та є лідерами ринку (сфери послуг, робіт, товарів, продукції) для проведення теоретичних і практичних занять на відповідних освітніх програмах, залучає роботодавців до розробки програм наукових досліджень, використовує науковий та виробничий потенціал роботодавців для спільного виконання науково-дослідних робіт, а також організовує стажування педагогічних та науково-педагогічних кадрів на виробництві.

Підкритерій 6.4 передбачає оцінювання того, чи залучає ЗВО до аудиторних занять професіоналів-практиків, експертів галузі, представників роботодавців.

Загалом, таке залучення не обов'язково повинне мати формальний характер трудових відносин із певними особами, що не є викладачами. Достатньо продемонструвати, що в аудиторних зайняттях беруть участь «зовнішні» професіонали.

Підкритерій 6.4 не є жорсткою вимогою, тому відсутність відповідних практик, як правило, не буде вважатися суттєвим недоліком.

Підкритерій 6.5 стосується професійного розвитку викладачів.

У рамках цього підкритерію ЗВО має продемонструвати, що він має налагоджену систему професійного розвитку викладачів, власну або у співпраці із іншими організаціями.

Проходження усіма викладачами «підвищення кваліфікації» не обов'язково свідчить про наявність дієвої системи професійного розвитку. ЗВО має обґрунтувати, а експертна група – оцінити, наскільки система професійного розвитку відповідає потребам та інтересам самих викладачів, а також чи спричиняється вона до реального підвищення якості викладання.

Підкритерій 6.6 стосується стимулювання викладацької майстерності. У цьому контексті ЗВО має продемонструвати, що він має систему матеріального та/або морального заохочення викладачів до досконалості у викладанні.

Критерій 7 – освітнє середовище та матеріальні ресурси

Підкритерій 7.1 стосується наявних фінансових, матеріально-технічних ресурсів та навчально-методичного забезпечення ОП.

Аналогічно до людських ресурсів (див. коментар до підкритерію 6.1), оцінювання достатності матеріально-технічних ресурсів відбувається у контексті цілей та програмних РН кожної конкретної програми. У відомостях про самооцінювання ЗВО має продемонструвати, а експертна група – пересвідчитися у реальному використанні спеціальних матеріально-технічних ресурсів (власних або тих, що використовуються у співпраці), які є необхідними для викладання конкретних дисциплін, включених до ОП. Оцінювання достатності цих ресурсів для певної дисципліни здійснюється експертною групою.

Одночасно ЗВО у відомостях про самооцінювання надає також інформацію щодо загального матеріально-технічного забезпечення, зокрема забезпечення навчальними та іншими приміщеннями.

Відповідно до формулювання підкритерію 7.1, експертна група має встановити, як мінімум, чи є достатнім для реалізації ОП: (1) бібліотека, у т. ч. наповнення фондів, (2) інша інфраструктура, (3) обладнання, необхідність якого зумовлена особливостями програми. Однак, цей перелік не є вичерпним. Наприклад, експертна група може оцінити, чи має ЗВО та ОП достатнє програмне забезпечення, фінансове та навчально-методичне забезпечення і т. ін.

Підкритерій 7.2 стосується безоплатного доступу викладачів і здобувачів вищої освіти до інфраструктури та інформаційних ресурсів, необхідних для навчання, викладацької та/або наукової діяльності в межах ОП.

Якщо під час акредитаційної експертизи експертна група встановить, що доступ до відповідних ресурсів не є безоплатним або з інших причин є утрудненим, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 7.

Підкритерій 7.3 стосується освітнього середовища ЗВО.

«Освітнє середовище» є чимось більшим за просту сукупність матеріальних умов, в яких відбувається діяльність ЗВО. Воно включає також

цінності академічної спільноти, практики соціальних взаємодій (зокрема взаємоповага та взаємна вимогливість), суб'єктивний досвід усіх учасників освітнього процесу. Освітнє середовище як таке стосується освітньої діяльності (матеріальні умови навчання, взаємовідносини із викладачами тощо) і позаосвітньої діяльності (можливості для соціальних активностей на кампусі, гуртожитки, студентські сервіси тощо).

Підкритерій 7.3 вимагає, щоб освітнє середовище ЗВО було (1) безпечним для життя і здоров'я здобувачів вищої освіти за ОП, та (2) дозволяло задовольнити їхні потреби та інтереси.

Безпечність для здоров'я має оцінюватися не лише у контексті безпечності для фізичного здоров'я (дотримання санітарних норм, охорона публічного порядку), але і психічного здоров'я здобувачів вищої освіти. ЗВО має серйозно сприймати факт того, що студенти стикаються із проблемами у цій сфері, і пропонувати власні рішення.

У контексті спроможності освітнього середовища задовольнити потреби та інтереси здобувачів, ЗВО має продемонструвати, що під час прийняття рішень щодо організації освітнього середовища саме потреби та інтереси студентів є вирішальним чинником, що береться до уваги. Ці потреби та інтереси мають належним чином виявлятися; у цьому контексті надзвичайно важливою є співпраця ЗВО із органами студентського самоврядування.

Підкритерій 7.4 стосується різних видів підтримки здобувачів вищої освіти, що навчаються на ОП.

Освітня підтримка – це підтримка здобувачів освіти у контексті питань, що безпосередньо стосуються організації навчання і викладання. Зокрема, йдеться про якість роботи деканатів, інших допоміжних підрозділів та їх взаємодії із студентами. Також освітня підтримка включає в себе індивідуальну взаємодію викладачів із студентами

Організаційна підтримка стосується, наприклад, взаємовідносин студентів із ЗВО з адміністративних питань (отримання довідок і т. ін.).

Інформаційна підтримка включає у себе наявність зручної та ефективної системи інформування здобувачів освіти як з освітніх, так і позаосвітніх питань. Мова йде як про наявність відповідної інформації у вільному доступі (напр., на сайті ЗВО), так і практики інформаційної взаємодії між ЗВО та студентами.

Консультативна і соціальна підтримка стосується насамперед сервісів, які надає ЗВО у відповідних сферах (консультування з приводу працевлаштування, психологічна підтримка і т. ін.)

Якість підтримки здобувачів вищої освіти оцінюється виходячи з їхньої зручності та корисності для здобувачів, задоволеності останніх.

Підкритерій 7.5 стосується створення умов для реалізації права на освіту особам з особливими освітніми потребами.

Особами з особливими освітніми потребами є особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою

забезпечення їхнього права на освіту (пункт 20 частини першої статті 1 Закону України «Про освіту»). Особливі потреби не зводяться до інвалідності. Додаткову підтримку можуть потребувати, для прикладу, студенти, що мають дітей.

Хоч ЗВО не може бути зобов'язаним підлаштовуватися під особливу ситуацію кожного студента, він має продемонструвати, що він вжив усіх розумних залежних від нього заходів, аби забезпечити умови для здобуття права на освіту тим здобувачам, які мають особливі освітні потреби.

Підкритерій 7.6 вимагає від ЗВО наявності політики і процедур вирішення конфліктних ситуацій.

Процедура вирішення конфліктних ситуацій має бути до розумної міри формалізованою і наперед визначеною. Вирішення всіх конфліктних ситуацій *ad hoc* або на основі надмірно загальних правил є недоліком у контексті відповідності Критерію 7.

Правила вирішення конфліктних ситуацій мають обов'язково передбачати процедури щодо (1) розгляду повідомлень про сексуальні домагання, (2) дискримінацією та (3) корупцією. Відсутність чітких правил щодо бодай одного з цих елементів є недоліком у контексті відповідності Критерію 7.

Критерій 8 – внутрішнє забезпечення якості ОП

Хоч програмна акредитація і має за основний предмет оцінювання конкретну ОП, питання забезпечення якості цієї ОП не можуть залишатися поза увагою. Критерії дозволяють оцінити, наскільки дієвою є ВСЗЯ у контексті конкретної ОП. Це є інституційним аспектом програмної акредитації.

Підкритерій 8.1 вимагає від ЗВО продемонструвати, що розроблення, затвердження, моніторинг та періодичний перегляд ОП відбувається згідно із визначеною загальноінституційною політикою та процедурами внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Відсутність таких процедур або їх недотримання у межах ОП сигналізує про недолік у контексті відповідності Критерію 8.

Підкритерій 8.2 стосується залучення здобувачів вищої освіти до процесу періодичного перегляду ОП та інших процедур забезпечення її якості.

Отримання періодичного зворотного зв'язку від студентів є обов'язковим складовим внутрішнього забезпечення якості ОП. Як мінімум, ЗВО має організувати періодичні студентські опитування, результати яких повинні реально впливати на зміст навчання і викладання. Відсутність студентських опитувань або суто формальний підхід до їх проведення є недоліком у контексті відповідності Критерію 8.

Водночас, опитування є не єдиним способом залучення студентів до процесів внутрішнього забезпечення якості. Підкритерій 8.2 прямо вимагає залучення органів студентського самоврядування до цих процесів. ЗВО має продемонструвати, що позиція ОСС стосовно будь-яких питань організації

освітнього процесу сприймається серйозно та є важливим фактором для прийняття рішень.

Іншою позитивною практикою залучення студентів є проведення фокус-груп або включення студентів до груп забезпечення якості ОП (якщо їх існування передбачено ВСЗЯ ЗВО).

Загальна ідея підкритерію 8.2 полягає в тому, що студенти мають бути повноцінними партнерами у всіх процесах забезпечення якості ОП.

Підкритерій 8.3 присвячений взаємодії із роботодавцями у межах ВСЗЯ. Подібно до студентів, роботодавців слід розглядати як партнерів у цій системі, хоч і з необхідною поправкою на їх природньо різний рівень залученості у межах певної академічної спільноти: якщо студенти є невід'ємною частиною спільноти, то роботодавці є зовнішніми партнерами.

Підкритерій 8.3 вимагає продемонструвати, що у межах ВСЗЯ взаємодія із роботодавцями носить серйозний та постійний характер. Якщо роботодавці залучаються лише епізодично, або їх залучення має лише формальний характер, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 8.

Підкритерій 8.4 вимагає наявності практики збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар'єрного шляху випускників ОП.

Підкритерій 8.4 не вимагає збирання ЗВО абсолютно повної і документально підтвердженої інформації щодо працевлаштування випускників, або щоб цей процес був суворо формалізованим. Разом з тим, ЗВО має продемонструвати, що він вживає розумних заходів задля того, аби розуміти загальні кар'єрні шляхи випускників програми і використовувати їхній досвід під час перегляду ОП (опитування випускників, співпраця із асоціацією випускників тощо).

Якщо ЗВО не має таких практик, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 8.

Підкритерій 8.5 стосується реакції внутрішньої системи забезпечення якості на виявлені недоліки в ОП. Для того, щоб виконати цей критерій, ЗВО має продемонструвати, що внутрішня система забезпечення якості забезпечила адекватне реагування на недоліки, які виявлялися в ОП під час здійснення процедур внутрішнього забезпечення якості, а також поширювала позитивні практики, наявні на ОП.

Підкритерій 8.6 вимагає продемонструвати, що ЗВО врахував зауваження і пропозиції, висловлені під час попередніх акредитацій (у тому числі акредитацій інших ОП, якщо виявлені недоліки мають інституційний характер). Це забезпечує корисність процедури акредитації для самого ЗВО як засобу удосконалення його діяльності.

Підкритерій 8.7 передбачає оцінювання наявності чи відсутності культури якості в академічній спільноті ЗВО.

Будь-які процедури і політики забезпечення якості будуть позбавлені змісту, якщо вони не сприймаються як корисні та належні всіма членами

академічної спільноти. Власне, *культура якості* відсилає до набору спільно поділюваних цінностей і смислів, що визначають якість освіти як інституційну ціль, а її забезпечення – як спільну відповідальність усієї спільноти.

Культуру якості важко описати у більш точних термінах. Її присутність має бути радше відчутною, аніж описуваною у термінах об'єктивно спостережуваних фактів.

Критерій 9 – прозорість та публічність

Критерій 9 визначає вимоги щодо прозорості і публічності діяльності ЗВО. Це є запорукою публічної довіри до його діяльності та дозволяє пересвідчитися, що заклад дійсно виконує свою суспільну місію. Відкритість має також і інструментальну цінність для інформування зацікавлених сторін про ті чи інші аспекти освітнього процесу.

Підкритерій 9.1 вимагає наявності чітких і зрозумілих правил щодо прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу.

Правила, на які посилається цей підкритерій, охоплюють усі типи внутрішніх (локальних) нормативно-правових актів, що діють у ЗВО. Ці акти мають бути легкодоступними для тих, чий права та обов'язки вони регулюють.

Загалом, підкритерій 9.1 побудований подібно до аналогічних критеріїв щодо правил, які регулюють окремі аспекти освітнього процесу (підкритерії 3.3, 3.4, 5.3, 7.6). У контексті цього підкритерію експертна група має оцінити якість самих правил (їх чіткість, зрозумілість, доступність), так і практику їх застосування у межах ОП.

Підкритерій 9.2 вимагає від ЗВО оприлюднювати для громадського обговорення проекти ОП та змін до них у відкритому доступі не пізніше як за 1 місяць до їх розгляду, а також таблицю пропозицій протягом 1 тижня після закінчення громадського обговорення. Ця вимога є потрібною задля того, аби гарантувати можливість стейкхолдерів подати свої пропозиції та зауваження до відповідних проектів.

Підкритерій 9.3 стосується оприлюднення на веб-сайті ЗВО інформації про ОП.

Як правило, на сайті має бути оприлюднена сама програма (її опис та зміст), а також описи та силабуси (робочі програми) усіх освітніх компонентів, включених до неї. Обсяг інформації, що оприлюднюється, має бути достатнім для того, аби забезпечити можливість потенційних вступників зробити поінформований вибір щодо вступу на програму, а роботодавців – щодо цілей та змісту підготовки здобувачів за цією програмою.

Відсутність будь-яких оприлюднених відомостей на сайті або наявність неповної, суперечливої чи недостовірної інформації є недоліком у контексті відповідності Критерію 9.

Слід зауважити, що вимоги Критерію 9 застосовуються з урахуванням норм законодавства щодо використання інформації з обмеженим доступом.

Такою інформацією, відповідно до частини першої статті 21 Закону України «Про інформацію», є конфіденційна, таємна та службова.

Конфіденційною інформацією про особу є інформація про її особисте та сімейне життя (див. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012). Водночас, інформація, яка стосується здійснення певними фізичними особами розпорядчих функцій у ЗВО, як правило, не стосується їх особистого чи сімейного життя. Тому наявність у документах ЗВО такої інформації не є підставою для автоматичного віднесення її до конфіденційної.

Порядок віднесення інформації до службової та таємної визначається законодавством.

Частиною п'ятою статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачено, що не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно.

Отож, інформація щодо використання державними і комунальними ЗВО бюджетних коштів, державного або комунального майна не може бути обмежена в доступі.

Слід зауважити, що обмеженню підлягає інформація, а не документ. Тому якщо ЗВО має обов'язок оприлюднювати певний документ, однак він містить інформацію з обмеженим доступом, ЗВО публікує такий документ за винятком інформації, доступ до якої обмежено.

Критерій 10 – навчання через дослідження

Якісна підготовка аспіранта до наукової кар'єри потребує середовища, в якому аспірант не працює сам у відірваності над власним дослідницьким проектом, а здійснює свій науковий пошук у тісній співпраці з науковим керівником (можливо, з кількома такими керівниками), із колегами-дослідниками, наукові інтереси яких стосуються суміжних тем. У такому середовищі відбуваються регулярні формальні та неформальні дискусії, презентації, обговорення тощо; воно вмонтоване в світову наукову спільноту, що визначається мобільністю аспірантів, їхніми можливостями оприлюднювати і обговорювати власні наукові досягнення в публікаціях у рейтингових журналах, а також на міжнародних конференціях, семінарах тощо. Перебування аспіранта в такому середовищі забезпечить формування відповідних навичок наукового пошуку, а також презентації власних результатів досліджень широкій аудиторії.

Підкритерій 10.1 стосується змісту освітньо-наукової програми, складові якої визначаються пунктом 27 «Порядку підготовки здобувачів ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)»,

затвердженого Постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261. У цьому Порядку передбачено чотири складові освітньо-наукової програми, кожен з яких націлений на набуття аспірантом певних компетентностей:

- 1) зі спеціальності,
- 2) із загальнонаукового (філософського) світогляду,
- 3) з блоку універсальних навичок науковця, зокрема вміння організовувати і проводити навчальні заняття, писати грантові пропозиції, застосовувати інформаційні технології в дослідницькій діяльності, управління науковими проектами тощо,
- 4) володіння усною та письмовою англійською мовою.

Обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС з кожного блоку визначається стандартом вищої освіти або, за його відсутності, закладом вищої освіти. Повна відсутність дисциплін з певного блоку є неприйнятною. Загальний обсяг освітньої програми (усіх компонентів із усіх блоків) повинен становити 30-60 кредитів ЄКТС.

Дисципліни зі спеціальності мають відповідати науковим інтересам аспірантів (ад'юнктів). При відсутності можливості забезпечити належне викладання відповідних спеціалізованих дисциплін у даному закладі вищої освіти (науковій установі), освітня програма може забезпечити частину дисциплін зі спеціальності шляхом зарахування кредитів ЄКТС, здобутих в інших закладах вищої освіти (наукових установах) у рамках договорів про навчання аспірантів та/або мобільності.

Дисципліни із загальнонаукового (філософського) блоку повинні забезпечити розуміння в аспірантів теоретичних засад наукового пошуку, розуміння галузевої структури, онтології, епістемології, методології наукових досліджень. Дисципліни цього блоку можуть викладатися в межах одного закладу вищої освіти (наукової установи) аспірантам різних освітніх програм.

Дисципліни з блоку універсальних навичок (soft skills) повинні забезпечувати повноцінну підготовку аспірантів до дослідницької та викладацької діяльності у закладах вищої освіти. Такі дисципліни можуть викладатися в межах одного закладу вищої освіти (наукової установи) спільно для аспірантів різних освітніх програм.

Дисципліни з мовного блоку повинні забезпечувати володіння аспірантами письмовою і усною англійською на рівні не нижчому B-2, а бажано на рівні C-1. Такі дисципліни можуть викладатися в межах одного закладу вищої освіти (наукової установи) аспірантам різних освітніх програм з врахуванням специфіки галузевих відмінностей академічного письма.

Взаємозв'язок між змістом навчання (освітньої компоненти) і тематикою досліджень здобувачів наукового ступеня доктора філософії (науковою компонентою) є обов'язковою вимогою якості освітньої програми на третьому рівні вищої освіти. У контексті цього підкритерію експертна група має оцінити дотичність (релевантність) науковим дослідженням аспірантів тих дисциплін зі

спеціальності (у першу чергу), які викладаються в межах освітньої програми, а також оцінити практичну цінність дисциплін інших блоків в контексті підготовки аспірантів до професійної наукової діяльності.

Підкритерій 10.2 встановлює вимогу, відповідно до якої наукова діяльність аспірантів (ад'юнктів) має відповідати напряміві досліджень наукових керівників. Це одна з основних вимог до якості освітньо-наукового процесу в аспірантурі, бо якщо теми, за якими проводять дослідження аспіранти не відповідають науковим інтересам їх керівників, ймовірність повноцінної підготовки аспірантів до наукової професії і якісної підготовки дисертації – мізерна. Тому в контексті цього підкритерію експертна група повинна співставити останні публікації наукових керівників з темами досліджень їх аспірантів і оцінити дотичність (релевантність) перших другим.

Відповідно до підкритерію 10.3 ЗВО повинен організаційно та матеріально забезпечувати можливості для виконання і апробації результатів наукових досліджень аспірантів (ад'юнктів) у межах освітньо-наукової програми. Виконання цього підкритерію може бути засвідчено звітами і публікаціями з проведених спеціалізованих конференцій, семінарів, колоквиумів. Для засвідчення виконання частини підкритерію, який стосується можливості виконання наукових досліджень, експертна група повинна оцінити матеріальний стан лабораторій, обладнання тощо, на яких виконують свої дослідження аспіранти.

Виконання Підкритерію 10.4 передбачає забезпечення ЗВО можливості для долучення аспірантів (ад'юнктів) до міжнародної академічної спільноти. Під час зустрічей з аспірантами експертна група повинна пересвідчитись, що у них є можливості впродовж навчання взяти участь у не менше ніж одній міжнародній конференції за кордоном за своєю тематикою, що результати їх досліджень публікуються в міжнародних академічних журналах (зокрема англійською мовою) тощо.

Підкритерій 10.5 встановлює вимогу участі наукових керівників аспірантів у дослідницьких проектах, результати яких регулярно публікуються та/або практично впроваджуються. Суть цієї вимоги – наукові керівники мають бути активними дослідниками. Тому в контексті цього підкритерію експертна група має здійснити аналіз останніх публікацій та/або звітів про впровадження результатів дослідницьких проектів наукових керівників аспірантів і пересвідчитися, що проекти, в яких задіяні ці керівники є чинними, що керівники продовжують займатися дослідницькою діяльністю, що вони залучають своїх аспірантів до цих наукових проектів.

Відповідно до Підкритерію 10.6 у ЗВО наукова діяльність повинна здійснюватися доброчесно і особи, які вчинили порушення академічної доброчесності, повинні бути позбавлені можливості здійснення наукового керівництва аспірантами. Відповідно, експертна група повинна перевірити, чи наукові керівники аспірантів не були позбавлені права керувати аспірантами

рішенням Комітету з етики НАЗЯВО і чи політика та заходи з популяризації академічної доброчесності, передбачена підкритерієм 5.4, поширюється на аспірантів та їх наукових керівників.

III. Підстави для відмови в акредитації, не пов'язані із відповідністю Критеріям

Положення про акредитацію (пункт 4 розділу III) визначає 3 підстави для прийняття рішення про відмову в акредитації ОП, що напряму не пов'язані із відповідністю Критеріям. Однак, встановлення цих підстав також певною мірою залежить від експертів.

Першою такою підставою є виявлення у поданих документах завідомо недостовірних відомостей. Певні відомості є *завідомо* недостовірними, коли особа, що подавала ці відомості (у даному разі – гарант ОП та/або керівник ЗВО), знала або не могла не знати про їх недостовірність. Тобто в цьому випадку має місце умисел на подання недостовірних відомостей.

Прикладом подання завідомо недостовірних відомостей є подання разом із заявою про акредитацію примірника ОП, який суттєво відрізняється від затвердженого у ЗВО; або зазначення у відомостях про самооцінювання відомостей про викладачів, що не викладають на поточній ОП або не працюють у ЗВО взагалі тощо.

Другою підставою для відмови в акредитації є перешкодження ЗВО у проведенні акредитаційної експертизи. До цього виду дій належить не лише недопуск експертної групи до ЗВО, але й інші перешкоди – наприклад, ненадання документів, необхідних для проведення акредитаційної експертизи; необґрунтоване непогодження програми виїзду; нестворення умов для роботи експертної групи та проведення зустрічей, передбачених узгодженою програмою виїзду; встановлені факти впливу чи погроз щодо членів експертної групи, учасників зустрічей тощо.

Останньою такою підставою є встановлення удаваності (фіктивності) освітнього процесу за ОП. Удаваний (фіктивний) освітній процес полягає у створенні видимості освітнього процесу з метою прикриття його фактичної відсутності. Це має місце, наприклад, у тому разі, коли здійснення освітнього процесу – проведення навчальних занять, контрольних заходів тощо – документується, однак насправді він не здійснюється: студенти та викладачі переважно не присутні на цих заняттях, письмові завдання не виконуються, виставлення оцінок відбувається без реального оцінювання здобувачів вищої освіти тощо. Удаваність (фіктивність) освітнього процесу може бути встановлена лише на основі цілісної оцінки усіх обставин, встановлених експертною групою. Цей висновок потребує серйозного обґрунтування у звіті за результатами акредитаційної експертизи.

IV. Статус Методичних рекомендацій

Методичні рекомендації не є юридично обов'язковим документом. Заклади вищої освіти, експерти, галузеві експертні ради та Національне агентство не є жорстко пов'язаними викладеними у них інтерпретаціями. Вони можуть відступати від цих інтерпретацій, якщо існують вагомі причини для цього у світлі виняткової фактичної ситуації або відповідного контексту.

Водночас, застосування Критеріїв, яке явно розходиться із цими Методичними рекомендаціями, без належного обґрунтування загалом буде вважатися неприйнятним.